

opdatering

Årbog for Vardemuseerne
& Ringkøbing-Skjern Museum

2017

opdatering

Årbog for Vardemuseerne &
Ringkøbing-Skjern Museum 2017

opdatering
Årbog for Vardemuseerne
& Ringkøbing-Skjern Museum 2017

© Forfatterne, Vardemuseerne
& Ringkøbing-Skjern Museum 2018

Redaktion: Christian Ringskou og Tine Lorange

Korrektur: Harriet Ludvigsen

Grafisk tilrettelæggelse: Tine Lorange

Forsidefoto: Niels A. Hansen

Fotos og illustrationer: med mindre andet er angivet
ved de enkelte fotos og illustrationer tilhører
billedmaterialet i denne bog Vardemuseerne,
Ringkøbing-Skjern Museum eller Arkæologi Vestjylland

Alle kort, Danmarks Højdemodel og
ortofotos: ©Geodatastyrelsen

Skrift: Myriad Pro

Papir: MultiArt Silk 130g

Omslag: 1/s 250g

Tryk: Strandbygaard Grafisk A/S, Skjern

ISBN 978-87-89834-97-9

ISSN 1903-9581

Kære Læser!

Velkommen til årets opdatering. Det er ottende gang Varde-museerne og Ringkøbing-Skjern Museum udsender en fælles årbog, der beskriver noget af alt det, der sker på museumsområdet i de to kommuner.

Og som altid er årbogens indhold blandet. Denne gang er der en hel stribe artikler, der er resultatet af 20 antropologistuderendes feltarbejde i maj måned 2017 omkring Hvide Sande. Der er fine portrætter af Skjerns "Kornelius Blisand", Christian Hansen og Vestjyllands "Rembrandt", Christen Lyngbo. Der er artikler om museernes formidling både i landskabet og inde på museerne. Der er artikler om to forskellige flygtningelejre fra tiden

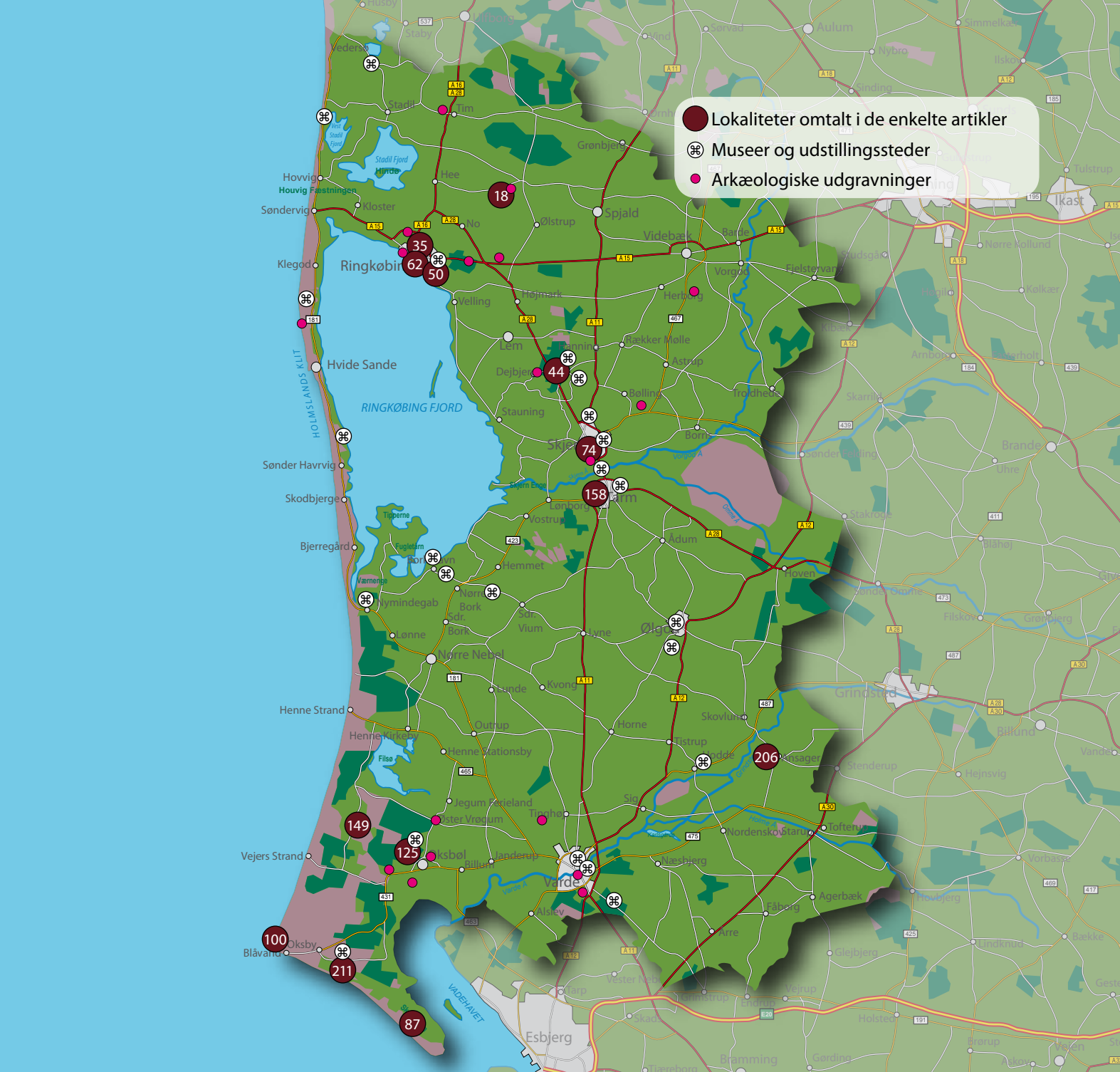
efter Anden Verdenskrig og vi fortsætter byvandringen gennem Ringkøbings gader før og nu. Der er fokus på jernalderens spader og deres rette brug og en artikel om alternativ medicin for hundrede år siden – som nu giver vore dygtige detektorfolk fund fra marken. Og så er der som i de tidligere årgange beretninger fra museumsforeningerne om deres aktiviteter og en oversigtsartikel om årets arkæologiske udgravninger.

Som altid kommer vi langt omkring – selvom vi holder os inden for de to kommuners grænser. Men der er meget historie her i Vestjylland. Og vi bliver ved med at finde nyt om den.

God læselyst

Kim Clausen og Claus Kjeld Jensen

Indhold

- 6** Museumsforeningernes årsberetninger
- 16** Årets gang i ArkVest
Af Lene B. Frandsen & Poul K. Jørgensen
- 18** Lyngsmose Nord
Af Palle Eriksen, Torben Egeberg & Per Ole Rindel
- 24** Huller i jorden
Af Henriette Lyngstrøm
- 35** Ringkøbings middelalderlige byprivilegier
Af Anders Bøgh
- 44** Rakkerpakket i Ringkøbing Amt
Af Caroline Larsen
- 50** Fra Torvet til havnen
Af Christian Ringskou
- 62** "Ja, saadan kan man jo blive ved at mindes"
Af Helen Borg
- 74** Købmand Christian Fabricius Hansen
Af Christian Ringskou
- 87** Fra Strøget til Skallingen
Af Daniel Henschen
- 96** Volta, Galvani, strøm i døde frøer og en kvaksalver fra Frederiksberg
Af Lars Chr. Bentsen
- 100** Blandt sovjetiske krigsfanger og flygtninge i Blåvandlejren
Af Harald H. Jepsen
- 125** At skabe orden i kaos
Af John V. Jensen
- 149** Forsvinde fra mands minde
Af John V. Jensen
- 158** Tarm Stole- og Møbelfabrik i over 100 år
Af Christian Lind Thomsen
- 169** På feltøvelse i Naturens Rige
Af Bodil Selmer, Afdeling for Antropologi, Aarhus Universitet
- 203** Naturens Rige
Af Lisbeth Lunde Lauridsen
- 206** Genstande på et museum
Af Holger Grumme Nielsen
- 211** Punktum, punktum, komma, streg
Af Pernille Ø. Sørensen & Anja Høegh
- 218** Årets udgravninger
Af arkæologerne i ArkVest
- 238** Tidstavle
- 239** Retteblad

Årets gang i ARKVEST

Af Lene B. Frandsen & Poul K. Jørgensen

2017 har på mange måder været et specielt år for Arkæologi Vestjylland, hvor der har været et fald i udgravninger og arkæologisk aktivitet i de første ni måneder af året. Heldigvis blev det afløst af et travlt efterår og vinter med flere store forundersøgelser, blandt andet ved det kommende NaturKraft (oplevelsescenter) ved Ringkøbing (se Årets udgravninger sidst i opdatering) og forud for nedgravning af strømkablerne fra de kommende Vesterhav Syd møller.¹ Netop dette store kabelprojekt bliver en meget stor del af arbejdet i 2018, hvor Energinet.dk har bedt ArkVest om at foretage en forudgående undersøgelse af hele kabeltracéet mellem Søndervig og Tarm. Søndervig transformatorstation skal udbygges væsentligt for at kunne modtage de store mængder strøm fra havvindmøllerne. Stationen skal opføres, hvor arkæologerne i mange år har haft kendskab til en stor vikingetidig boplads.²

Tirpitz har også fyldt meget, især for arkæologerne Lene B. Frandsen og Stina Trolldoft Andresen, der begge har været frikøbt fra ArkVest af Vardemuseerne i store dele af 2017. Lene og Stina har været tovholdere på henholdsvis Havets guld og Den skjulte vestkyst – begge permanente udstillinger i Tirpitz.

Droneopgaverne bliver til stadighed mere omfangsrige, og særligt har Esben Schlosser Mauritsen og Lars Chr. Bentsen haft flere store opgaver for andre museer og for Slots- og Kulturstyrelsen med at 3D-fotodokumentere blandt andet Antvorskov Klosterruin ved Slagelse. Esben har sågar været i Norge med dronen.

Maren-Kristine Stenbak arbejder som frivillig på Ringkøbing-Skjern Museums magasin, og har i 2017 gjort en fremragende indsats og fået styr på fundmaterialet fra

Nørre Fjand bopladsen fra ældre jernalder.³ Hendes næste store opgave bliver fundene fra vikingetidsbopladsen Omgård.⁴ Udgravningsfotos herfra bliver samtidig scannet af Jens Clorius. ArkVest arbejder hårdt for at de gamle arkæologiske samlinger bliver ordnet og digitaliseret, så de er lettere tilgængelige for fremtidig forskning. Jens Biltoft, middelalderarkæologistuderende fra Moesgård har gennemarbejdet Timgård.

2017 var også året, hvor Ringkøbing-Skjern Museum fik foræret en enkeltgravsøkse, som Palle Eriksen med interesse har kendt til i privateje i snart 30 år. Øksen er særligt fint udformet og har desuden stor betydning for forskningen om Enkeltgravskulturen, da man ved nøjagtig, hvor den i 1980'erne blev fundet af givener Richard Borchs søn ved Attenagre sydøst for Ølstrup (Ringkøbing Museum j.nr. RIM6868).

Palle Eriksen og Richard Borch med enkeltgravsøksen.

Nikolaj Fogtmand Jensen og far, med den flotte ravperle.

Administration

De mange indleveringer særligt fra områdets dygtige detektorfolk, hvoraf mange er aktive medlemmer i Vestjysk Detektorforening, giver stadig fast arbejde til arkæologerne. Det er særligt Jens G. Lauridsen, der står for registrering af de mange spændende fund, som hvert år går gennem museerne til Nationalmuseets danefævurdering.

Det er ikke kun detektorfolkene, der indleverer fund til danefævurdering. Andre finder også fine ting uden brug af detektor. Specielt husker arkæologerne Nikolaj Fogtmand Jensen på dengang seks år, der under en gåtur sammen med sin farmor ved Skjern Ås udmunding fandt en ravperle, der er formet som en af bondestenalderens økser.

ArkVest har i 2017

- Behandlet 1.822 byggesager
- behandlet 415 tilladelser efter natur- og planloven
- gennemgået 40 lokalplaner
- afgivet 153 høringssvar

Formidling

I forbindelse med undersøgelsen af hustomterne fra tidligste jernalder ved Lyngsmose afholdt Palle Eriksen og Torben Egeberg flere velbesøgte rundvisninger for skoleklasser og andre interesserede. Læs mere om de spændende resultater fra "Lyngsmose Nord" på side 18.

I forbindelse med Fortidsmindedagen den 30. april holdt Lars Chr. Bentsen en rundvisning på markerne ved Horne, hvor den fine guldskat fra vikingetiden er fundet. Derudover har arkæologerne holdt en lang række foredrag i foreninger og i folkeuniversitetet.

Forskning og publicering

Hulbæltebogen om den tidlige jernalders forsvarsværker er nu i den sidste fase med opsætning og vil udkomme i 2018. Palle Eriksen, har allerede nu kastet sig over den næste bog, der vil gennemgå stenaldermonumenterne ved Tustrup på Norddjursland.

ArkVest deltager også i udarbejdelsen af en samlepublikation om grave fra yngre jernalder i Region Midtjylland. I vinteren 2017-18 er Torben Egeberg ved at sammenskrive kataloget for ArkVest-området, hvor mere end en fjerdedel af alle kendte grave findes.

Lene B. Frandsen har holdt to indlæg om Vikingebolpladsen ved Henne Kirkeby til to internationale konferencer om Vikingetiden.⁵

Noter

1. Torben Egeberg & Stina Trolldoft Andresen: Den kulturhistoriske analyse. *opdatering* 2014, s. 177-182.
2. Ringkøbing Museum j.nr. RIM 7902. Lis Helles Olesen & Esben Schlosser Mauritsen: *Luftfotoarkæologi i Danmark*. Holstebro 2015.
3. Ringkøbing Museum j.nr. RIM 5227. Gudmund Hatt: *Nørre Fjand: An Early Iron Age Village Site in West Jutland*. København 1957.
4. Skjern-Egvad Museum j.nr. SKJ 995; Palle Eriksen m.fl.: *Vikinger i Vest*. Højbjerg 2009.
5. 36th INTERDISCIPLINARY VIKING SYMPOSIUM, Odense; 18th Viking Congress, København og Ribe.

Årets udgravninger

Af arkæologerne i ArkVest

Årets udgravninger har været præget af forundersøgelser og overvågninger af tracéer, fx forud for anlæggelse af cykelstier og diverse kabler og ledninger. Selvom det til tider kun er ganske smalle områder på to til fire meter, der blotlægges, er her tale om et væsentligt "vindue" til fortiden. Der er kommet adskillige nye bopladser, hustomter og vejforløb til og særligt interessant er fundet af to nye hulbælteforløb (ARV 149 og ARV 210).

Takket være puljemidler fra Slots- og Kulturstyrelsen blev det også mulighed at foretage tre mere forskningsbaserede undersøgelser. Én af disse var rettet mod udvalgte hulbælter, og blev foretaget i samarbejde med Holstebro Museum (ARV 138). Endvidere har vi rekonstrueret langs Vestkysten i forbindelse med stormen Ingolf (ARV 50). Der er ingen tvivl om, at de kraftige storme og bølgenes erosion af kysten vil blotlægge fortidsminder, og det gælder om at være på pletten, inden det hele flyder til eller skylles i havet. En anden forskningsbaseret undersøgelse fandt sted ved Lyngsmose, hvor det nu også lykkedes at udgrave velbevarede hustomter uden for det velkendte borganlæg (ARV 193), se også artiklen side 18.

Herunder følger listen over de undersøgelser, som ArkVest har foretaget i 2017. Det drejer sig om i alt 41, lokaliteter, der alle fremgår af kortet side 237. Listen er inddelt i hovedperioderne Stenalder (12.500-1700 f.Kr.), Bronzealder (1700-500 f.Kr.), Jernalder (500 f.Kr.-700 e.Kr.), Vikingetid (700-1050), samt middelalder og nyere tid (efter 1050). I rigtig mange af udgravningerne er der gjort fund fra flere perioder; her er undersøgelsen listet under den hovedperiode, hvor det skønnes, at de væsentligste fund stammer fra. Bagerst i bogen findes en mere detaljeret tidstavle.

ArkVest har foretaget 45 undersøgelser fordelt på:

- 23 egenbetalte forundersøgelser
- 19 bygherrebetalte forundersøgelser
- 5 udgravninger

Oldtid – ikke nærmere dateret

Videbæk biogas

ARV 152

Forundersøgelse af et seks hektar stort område udlagt til biogasanlæg beliggende midt i krydset mellem to gravhøjsrækker. Her fremkom et område med udfældning, der er tolket som en mulig overpløjet gravhøj med plyndringshul. Desuden er der fundet vejspor i form af hjulspor. Det ene vejforløb kan genfindes på gamle kort fra 1800-tallet, mens et andet ikke fremgår af kortmaterialet, og dermed sagtens kan være endnu ældre. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Sara Lea Kronvang.

Dejbjerglund

ARV 204

Prøvegravning i forbindelse med etablering af jordvarmeanlæg umiddelbart øst for Dejbjerg Kirke, hvor den nu nedrevne hovedgård Dejbjerglund tidligere har ligget. To søgegrøfter på tilsammen 240 m² blev udlagt. Der fremkom fem mulige forhistoriske stolpehuller samt en grøft, der muligt repræsenterer en opdeling af brugsarealer, da denne omtrent korresponderer med en afgræsning

ARV 204. Søgegrøfterne mellem Dejbjerg Kirke og hovedgården Dejbjerglundens bygninger på Original 1-kortet.

på Original 1-kortet. Gravearealet frigivet. Bygherre: Dejbjerg Menighedsråd. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Stenalder

Ø. Vrøgum, regnvandsbassin

ARV 195

Forundersøgelse af et 1,1 hektar stort areal, i forbindelse med anlæggelse af et regnvandsbassin. Der fremkom stolpehuller, formodentlig fra bronzealderen, og bebyggelsesspor fra jernalderen. Endvidere fandtes en stolperække under et hulvejsforløb, der menes at stamme fra et krumvægshus, eventuelt vikingetidigt eller middelalderligt. Både vej og stolper er anlagt i en fygesandshorisont. Særligt interessant var det, at der længst mod øst fremkom to, af fygesand adskilte, tørvelag. Området var meget vådt og der strømmede vand ud af lagene. Under det nederste tørvelag fandtes, på gruset bund indenfor ca. 1 m², syv flintafslag. Her er anvendt en slagteknik, der ser ud til at være hård og direkte. Tilstedeværelsen af bearbejdet flint under to horisonter med tørv, helt nede på hvad der må betegnes som "oprindelig" bund, en gruset flade uden

ARV 195. Søgegrøft med stolperække fremkommet under et gammelt vejforløb.

muld, og sammenholdt med den hårde og direkte slagteknik, sandsynliggør at stykkerne er præboreale (9300-7900 f.Kr.), hvilket gør det til et meget gammelt fund fra vort område. Udgravningen af de fremkomne anlæg forventes iværksat i 2018. Undersøgelsen blev finansieret af bygherre, Din Forsyning. Udgravningsleder: Jens G. Lauridsen.

Bronzealder

Vestkysten, erosion af fortidsminder ved Vestkysten

ARV 50

Siden 2014 har ArkVest foretaget rekognosceringer langs vestkysten, særligt i forbindelse med storme, for at se om bølger eller vind skulle have blottet fortidsminder. I oktober 2017 umiddelbart efter stormen Ingolf blev der systematisk rekognosceret på to udvalgte strækninger langs Holmslands Klit. Der blev fundet løse tørveblokke med dyrespor, der formodentlig er opbrudt fra tørveforekomster, formentlig i eller under havniveau. På undersiden af de nu fremkomne tørv sad gytjelag, finkornet materiale, med glidende overgang til højereliggende lag med uomsatte blade

ARV 50. Løs tørveblok med dyrespor, trådt ned i tørv i fortidige moser, nu indtaget af havet. Foto oktober 2017, forstranden ud for Klegod.

af vandplanter. Det skønnes foreløbigt, at gytje aflejringerne udgør lag fra før vegetation indvandrer i landskabet. Orkanen Ingolf gav desuden nye erfaringer i den systematiske overvågning af nedbrydning af fortidsminder langs Vestkysten, idet orkanens retning denne gang kom fra nord, dvs. med erosion, der i høj grad følger kystens forløb. De tidligere registreringer på disse strækninger har blandt andet resulteret i kulstof 14-datering af tørv med dyrespor til midten af bronzealderen. Undersøgelsen er betalt af Slots- og Kulturstyrelsen. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Jernalder

Årets opfølgende hulbælteundersøgelser ved Grøntoft og Sønder Brorstrup

ARV 138

Takket være en bevilling fra Slots- og Kulturstyrelsens pulje til dyrknings- og erosionstruede lokaliteter har ArkVest i samarbejde med Holstebro Museum fået mulighed for at kigge nærmere på et udvalg af de vestjyske hulbælter, som gennem de sidste ti år er fundet. Målet har været, at øge vores viden om de gådefulde forsvarsanlæg fra den tidlige jernalder. I ArkVest-regi har man foreløbigt undersøgt Grøntoft og Sønder Brorstrup, men vi fortsætter i 2018. Ved Grøntoft var målet at eftersøge mulige fortsættelser af det lange hulbælte, som omslutter en del af den velkendte boplads. På trods af flere søgegrøfter kunne vi ikke lokalisere nye hulbælteforløb. Men vi fandt i stedet to hidtil ukendte førromerske hustomter. Ved Sønder Brorstrup var der mere held: mod vest kunne vi forlænge hulbæltet i lige linje over 120 m. I 2018 vil vi forfølge hulbæltet i østlig retning. Udgravningsleder: Esben Schlosser Mauritsen.

Lyngsmose

ARV 193

Lyngsmose er en befæstet landsby fra førromersk jernalder, se *opdatering* 2014, s. 21 og artiklen i denne bog side 18. Umiddelbart nordøst for Lyngsmosefæstningen har ArkVest

i 2017 undersøgt et 1100 m² stort felt plus et større areal med søgegrøfter. Baggrunden var, at man i dette område, ved luftrekognoscering, tidligere havde opdaget spor af hustomter i en kornmark. Udgravningen resulterede i fritlægningen af ni hustomter samt yderligere dele af tre i søgegrøfterne. Af de ni hustomter i det oprindelige felt er de fire anlagt i en rækkegårdsstruktureret bebyggelse. Lidt yngre end denne er tre hovedbygninger, også anlagt på række. To af disse bygninger er op til 17,5 m lange og har været knyttet sammen via en fælles hegnsgrøft. Der er tale

om en meget usædvanlig bebyggelse med rækkegårdsordning af hovedhuse fra førromersk jernalder. Det er også bemærkelsesværdigt, at der i løbet af en kort periode, og sandsynligvis uden mellemstadier, foregår en markant forandring fra ordinære bygninger til meget store, indhegnede hovedhuse. Bebyggelse dateres til ca. 300-200 f.Kr. Hvilket er ældre end den nærliggende befæstede bebyggelse. Undersøgelsen er finansieret af puljen til dyrknings- og erosionstruede lokaliteter fra Slots- og Kulturstyrelsen. Udgravningsleder: Palle Eriksen

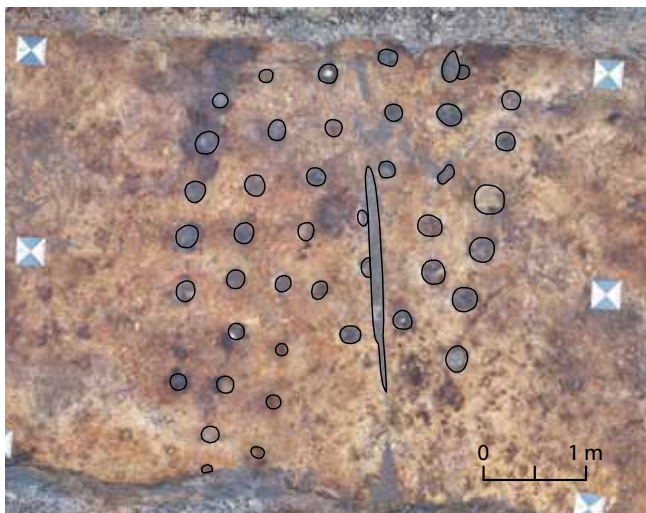
*Luftfotoet der startede det hele.
Nedenfor den store Lyngmose-fæstning
(den store oval), ses hegnsforløbende på
jernaldergården (den mindre oval).
Foto: Lis Helles Olesen, Holstebro Museum.*

ARV 149. Arbejdsfoto af det afgravede tracé i området øst for Ringkøbing. Der hvor arkæologerne står, er der fremkommet flere tomter af jernalderhuse og tilhørende spor af marker. Dronefoto, set mod vest.

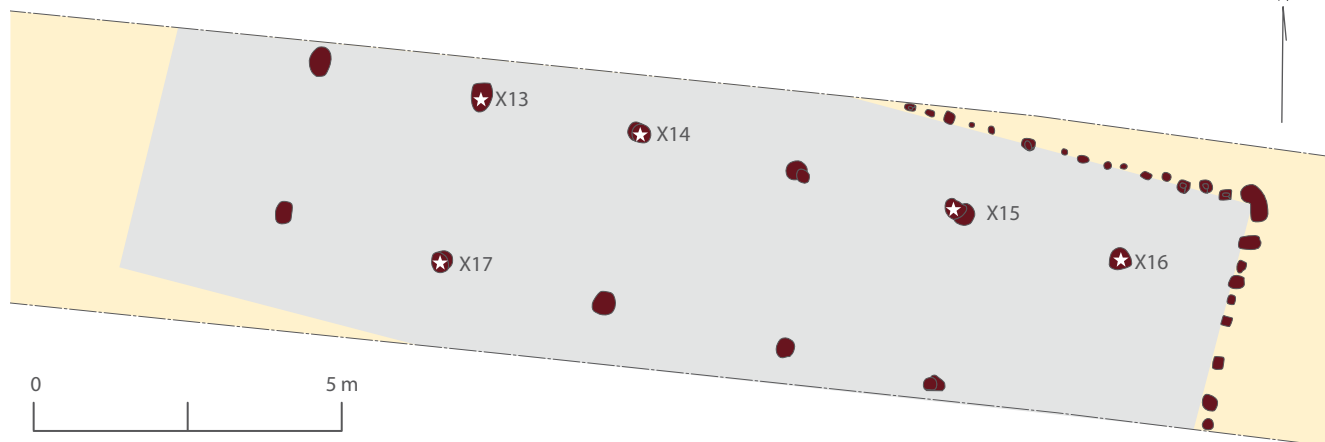

ARV 149. Forundersøgelsen af tracéet ved Herningvej gav et nyt fund af et hulbælte, her optegnet på et sammensat foto, lavet med drone.

ARV 149. Den største hustomt fra undersøgelsen. Grundplanens detaljer minder meget om de nye hovedhuse, der er udgravet i Lyngmose i år, se artiklen her i bogen side 18.

Herningvej Tracé

ARV 149

Arkæologisk overvågning af muldafrømning og mindre udgravninger i forbindelse med anlæggelsen af et forsynings-tracé fra Borkvej ved Ringkøbing til forsyningsanlægget, Herningvej 135. Der er i alt undersøgt et areal på 27.600 m². Der er fremkommet et forholdsvis stort antal betydningsfulde fortidsminder. De fremkomne anlægstyper er nævnt i kronologisk rækkefølge: Kogestensgruber fra bronzealderen, stor bebyggelse med hustomter fra førromersk jernalder, ardspor fra bronzealder eller jernalder, to brandgrave, hvoraf den ene er fra sen før romersk jernalder eller ældre romersk jernalder, et hulbælteanlæg fra førromersk jernalder. Desuden hjulspor og hulveje fra historisk tid samt agerrener, også fra historisk tid. Blandt de mange fremkomne arkæologiske spor indgår de førromerske hustomter og hulbæltet sandsynligvis i en stor helhed, hvortil også en del af ardsprene og mindst én af brandgravene hører. Dette er tilsammen helt ny viden, og et godt eksempel, at det lønner sig at satse på at følge disse lange og meget brede søgegrøfter ud gennem landskabet. Bygherre: Ringkøbing-Skjern Forsyning. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

ARV 210. Endnu et nyt fund af hulbælteanlæg fra ældre jernalder. Anlægget var anlagt langs Kjeldstrup bæk øst for Skjern. Til venstre er hulrækkerne optegnet efter dronefotoet til højre.

ARV 210. Overfartssted ved Vadhus i Bølling. På Original 1-kortet er det meget brede vadested markeret med blå akvarelfarve. De grønne og lyseblå felter markerer fremkomne hjulspor, hulveje og områder med dyrespor.

Arnborg-Bølling tracé

ARV 210

Arkæologiske forundersøgelser på et fem kilometer langt og 4-5 m bredt forsyningsstracé. I alt er 18.800 m² blev undersøgt. Der er fremkommet betydningsfulde fortidsminder i seks områder – hulveje ved Bølling Kirke, tomten af en middelalder-renæssance-nyere tids gård øst for Bølling Kirke, et vadested med hjulspor og dyrespor over den nu afdrænede Bibæk i Bølling, et vadested med hjulspor og dyrespor over Bølling bæk/Kirke Å, en hustomt fra førromersk jernalder øst for Østerby samt et hulbælte fra førromersk jernalder langs østsiden af Kjeldstrup Bæk. Desuden spredte gruber, kogestensgruber og hjulspor. Hele tracéet frigivet. Bygherre: HMN Gasnet P/S. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Trehøjevej 12, Årre

ARV 201

Overvågning af afgravning af ca. 2000 m² forud for etablering af siloanlæg til Foderstofften på Trehøjevej, Årre. Der fremkom enkelte gruber,

bl.a. kogestensgruber og en stor 7 x 8 meter stor nedgravning fyldt med muld og sten. På bunden lå en del keramik fra ældre førromersk jernalder. Her er formodentlig tale om en sandtagningsgrube fyldt med bopladsaffald. Undersøgelse betalt af ArkVest. Udgravningsleder Lene B. Frandsen.

Markskelvej, Oksbøl

ARV 211

I forbindelse med anlæggelsen af et jordvarmeanlæg foretog ArkVest en mindre forundersøgelse af det areal, der var udpeget til anlægget. Det viste sig hurtigt, at området gemte på velbevarede hustomter fra yngre jernalder. I samarbejde med ArkVest blev anlægget flyttet og placeret uden for området med fortidsminder. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

Oksbøllejren

ARV 228

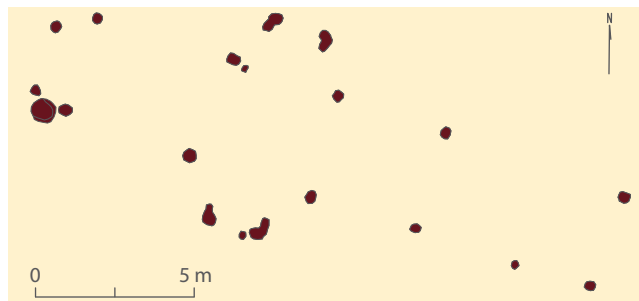
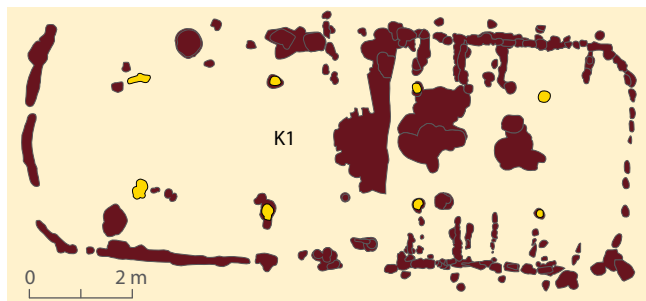
Overvågning og undersøgelse af et ca. 0,6 hektar stort areal i forbindelse med garage og belægningsarbejde i Oksbøllejrens vestlige udkant. Der fremkom flere væsentlige fortidsminder; hulvejsspor, partier med forsejlet muld med dyrespor, får/ged og kvæg, samt to hustomter fra ældre jernalder. Det ene var meget velbevaret med væggrøfter og båseskillerum. Af det andet hus fandtes kun de tagbærende

ARV 228. Udgravning af et velbevaret hus fra førromersk jernalder. Her ses stalddelen fritlagt med tydelige båseskillerum.

stolper og indgangsstolperne. Bebyggelsessporene overlæses af et dyrkningslag, der sandsynligvis er blevet dyrket umiddelbart efter bebyggelsen er opgivet.

Derudover blev observeret kærrespor/vejspor som tydeligvis var yngre end bebyggelsen, idet de kunne iagttages i den kraftige fygesandshorizont over jernalderlagene. Forundersøgelse betalt af ArkVest. Udgravningen af byggherre, Forsvarets Ejendomsstyrelse. Udgravningsleder: Jens G. Lauridsen.

ARV 228. Plantegninger af de to hustomter. Til venstre ses det velbevarede hus fra førromersk jernalder, til højre det knap så velbevarede og sandsynligvis lidt yngre jernalderhus.

Orten, regnvandsbassin

ARV 253

ArkVest foretog en forundersøgelse forud for etablering af et nyt regnvandsbassin på 5000 m² ved Orten. Der fremkom bl.a. stolpehuller fra et hegnshus fra germansk jernalder i områdets nordvestlige del. Her blev feltet efterfølgende udvidet og det viste sig, at det var en afgrænset fundkoncentration, hvor den tilhørende bebyggelse med stor sandsynlighed befinder sig nord for det undersøgte areal. I området

ved hegnshuset fremkom der ligeledes sideskår fra keramik spredt i tørvelag mod syd, formodentlig også fra yngre jernalder. Et flintafslag i et af stolpehullerne antyder, at der kan være ældre bopladser i området. På baggrund af udvidelser og søgegrøfter kan det konkluderes, at der sandsynligvis er tale om den sydlige afgrænsning af en bebyggelse fra germansk jernalder i Orten, hvor hoveddelen af bebyggelsen befinder sig nord for det undersøgte område. Byggherret betalt undersøgelse. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

ARV 253. Højdemodel af området ved Outrup. På baggrund af resultaterne i forundersøgelsen og landskabets topografi forventes det, at der kan gøres yderligere fund indenfor det markerede område.

Vikingetid

Lærkehøj II

ARV 183

ArkVest har foretaget en forundersøgelse af et større areal i Oksbøls nordøstlige udkant. ArkVest og Vardemuseerne har i mange år gravet i og omkring Oksbøl, så det var ikke nogen overraskelse, at der også her blev fundet massive spor af menneskers aktivitet fra jernalder, vikingetid og middelalder. Hustomter fra jernalder og vikingetid blev dokumenteret i grøfterne, og over et større areal kunne velbevarede agre, dyrket med muldfjælsplow, dokumenteres. Agrene kunne ikke dateres sikkert, men det formodes, at de stammer fra middelalderen. Bygherre finansieret undersøgelse. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

Middelalder og nyere tid

Kloakering i Varde

ARV 150

ArkVest har fulgt det store arbejde med nye kloakker i Varde. Arbejdet har indtil videre resulteret i registreringen af en lille rest af en pikstensbrolægning under Storegade fra 1600-tallet, dateret via keramikfund. Storegade er én af Vardes ældste gader. I Brogade har vi dokumenteret et gruset vejlag af en type, som ofte opstår når færdselsårer og veje er uden egentlig belægning (såkaldte hulveje). Laget kunne ikke dateres præcist, men der blev fundet tegl i laget, hvilket betyder, at det er dannet efter år 1200, og bevaringsgraden af knogler og andet organisk materiale kan antyde, at det måske skal dateres endnu

ARV 183. En hvæssesten af norsk skifer fundet i udgravningen ved Lærkehøj. Hvæssesten er almindelige fund fra jernalder, vikingetid og middelalder. Alle mennesker gik med en kniv, som ofte var lavet af dårligt stål eller sågar bare jern, hvilket betød de skulle skærpes ofte.

ARV 183. Dronefoto af de formodede agre fra middelalderen ved Lærkehøj i Oksbøl. De skiftevis lyse og mørke striber er klassiske spor efter pløjning med muldfjælsplow. Den brede, lyse stribe i midten er en såkaldt agerren – en lavbundet grøft, der adskiller de enkelte agre.

senere. Overvågningen af kloakeringen fortsætter næste år. Undersøgelse betalt af Varde Kommune, Din Forsyning. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

Kraft, Ringkøbing

ARV 165

Arkæologisk forundersøgelse af et areal på omtrent 20 hektar i forbindelse med planerne om en oplevelsesarena, Naturkraft, ved Holstebrovej lidt uden for

Ringkøbing. ArkVest har tidligere foretaget udgravninger på arealet umiddelbart øst for, hvor der blev udgravet anlæg og fund fra vikingetid, jernalder, bronzealder og stenalder. Der var derfor store forhåbninger til den igangværende undersøgelse som påbegyndtes d. 13. november 2017. Forventningerne blev indfriet, da der er fremkommet stolpespor fra langhuse, som formentlig stammer fra ældre jernalder og bronzealder. Desuden er middelalderlige markskel og moderne drængrøfter

ARV 165. Naturkraft er navnet på det oplevelsescenter, som vil komme til at ligge her – dronefotoet af prøvegravninger med udsigt til Ringkøbing fjord viser tydeligt hvor storslået naturen er netop her.

APV 165. Sægegrøfter set lodret med drone.

blevet kortlagt, mens detektorførerne har fundet møn-
ter, der dog endnu ikke er daterede. Et spændende fund
blev gjort i forundersøgelsens anden uge, da en gård fra
omkring 1800 blev afdækket. Efter konsultation med et
konceptkort kunne det konstateres, at der er tale om den
gamle amtsgård Rindumgård. En gård fra tidlig middel-
alder blev efterfølgende fundet, hvilket muligvis vidner
om, at der også har eksisteret en endnu ældre version af
Rindumgård. Undersøgelsen er finansieret af Naturkraft.
Udgravningsledere: Esben Schlosser Mauritsen & Stina
Trolldoft Andresen.

ARV 165. Vandfyldte søgegrøfter ved Naturkraft – det har aldrig været optimalt at prøvegrave i november og 2017 har været et af de vådeste år i mands minde.

Nygade, Ringkøbing

ARV 176

I Ringkøbing har man udskiftet de gamle kloaker i Nygade (tidligere Vester Mellemgade), som i dag er byens gågade. ArkVest overvågede arbejdet, men der kunne desværre kun foretages enkelte registreringer. Ringkøbing er anlagt en gang i løbet af 1200-tallet på Rindum Sogns jorder og en lille rest af de agre, som byen blev anlagt på kunne dokumenteres. Et andet sted fandtes en lille rest af en pikstensbelægning. Bygherrefinansieret undersøgelse. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

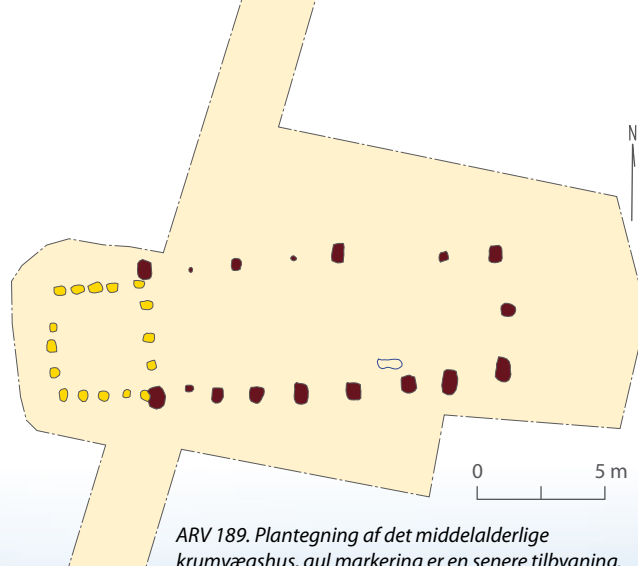
ARV 176. Det er ikke kun hektarstore afgravninger, der kan give resultater. I dette lille hul ses, omtrent midt i det lodrette profil, en rest af den muld, Rindum sogns bønder dyrkede inden Ringkøbing blev anlagt.

Kogsgård, Tim Kirkevej 8, Tim

ARV 189

Forundersøgelse i forbindelse med etablering af en 4000 m² stor sø. I en søgegrøft blev der fundet et krumvægshus uden tagbærende stolper, der ud fra hustypen dateres til ældre middelalder (1066-1300 e.Kr.). Hustomten blev total-afdækket og opmålt inden tildækning og frigivelse samme dag. Undersøgelse betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krog Jørgensen.

ARV 189. Udgravningsfeltet ved Kogsgård – bemærk de kraftige stolpespor i undergrunden.

ARV 189. Plantegning af det middelalderlige krumvægshus, gul markering er en senere tilbygning.

ARV 196. Udgravningsfeltet markeret med rød ramme, vist sammen med Original 1-kortet.

Søndervang, Varde syd

ARV 186

Forundersøgelse af et ni hektar stort areal i forbindelse med kommunal udstykning og salg af parcelhusgrunde. Området kunne frigives efter endt forundersøgelse, da der kun var fremkommet spor af forskellige pigtrådsspærringer fra Anden Verdenskrig, bl.a. én fra en tysk pansergrav, samt moderne forstyrrelser, blandt andet et mindre råstofområde opfyldt med recent affald. Undersøgelsen betalt af Varde Kommune. Udgravningsleder: Jens G. Lauridsen.

Birkvej

ARV 196

Prøvegravning på et areal nær det gamle hovedoverfartssted over Skjern Å. Undersøgelse af de skjulte

fortidsminder i området har derfor høj prioritet. ArkVest fulgte fladeafgravningen af et areal forud for etablering af ny cykelsti og et vandbassin. I alt blev godt 1300 m² dokumenteret. Der fremkom et meget stort antal stolpehuller fra middelalder og renæssance. Sikre grundplaner af bygninger kunne dog ikke udskilles. De middelalderlige anlæg forholder sig til et inddiget, ubebygget areal på Original 1-kortet, målt i 1790. Øst for dette område fremkom indirekte spor af tomten af en gård fra nyere tid. Denne ses som en trelænget ejendom på Original 1-kortet fra begyndelsen af 1800-tallet. På stedet for tomten var der ingen spor af jordgravede stolper; kun gruber. Der blev østligere i feltet fundet gamle hjulspor med retning mod Skjern Å. Bygherre: Ringkøbing-Skjern Kommune. Undersøgelse betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Forundersøgelser uden spor af daterbare fortidsminder

Klapmølle

ARV 132

Overvågning af gravearbejde i forbindelse med forlægning af vandløbet Røgind bæk. Der blev ikke gjort fund af arkæologisk interesse. Undersøgelse betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Torben Egebjerg.

Henning Larsens Plads, Videbæk

ARV 184

Prøvegravning forud for byggeri, 122 m² afdækket. Ingen spor af fortidsminder. Området frigivet. Bygherre: Arne Haugen Sørensen Museet i Videbæk. Undersøgelse betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Isagervej, Ringkøbing

ARV 185

Forundersøgelse af areal ved Varmeværket i Ringkøbing forud for opførelse af ny bygning på ca. 300 m². Forundersøgelsen viste ingen spor af oldtid og blev straks frigivet. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Filsø besøgscenter

ARV 188

Forundersøgelse af et 0,7 hektar stort areal i forbindelse med byggeri af besøgscenter ved Filsø. Området kunne frigives efter endt forundersøgelse, da der kun var fremkommet spor af recente forstyrrelser i rent fygesand. Der blev foretaget en nedgravning til to meters dybde for at se lagfølgen derude, men der kunne ikke konstateres hverken tørv eller oprindelig overflade under sandet. Vores sonderende undersøgelse blev hurtigt oversvømmet af grundvand. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Jens G. Lauridsen.

Mulbjerg Byvej 25

ARV 199

Forundersøgelse forud for landbrugsbyggeri ved en ejendom, hvor der tidligere er foretaget arkæologiske udgravninger og gjort fund af hustomter fra bronzealder og ældre jernalder. Mulbjerg, som stedet hedder, er også kendt som hjemstedet for Mulbjergmanden, et af bronzealderens fineste egekistefund. Hans gravhøj ligger 500 meter mod sydvest ud til Hover Ådal. I alt blev 2524 m² undersøgt og frigivet, da der ikke blev fundet væsentlige fortidsminder på det nye areal. Bygherre: I/S Møgelbjerg. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Påbøl, vindmøller

ARV 200

Forud for etablering af vindmøller ved Påbøl har ArkVest foretaget en forundersøgelse af de berørte områder. Der fremkom ikke spor af fortidsminder af væsentlig karakter. Bygherrebetalt undersøgelse. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

V. Strandsbjerg, Ringkøbing

ARV 202

Langs V. Strandsbjerg i Ringkøbing anlægges en ny spildevandsledning. ArkVest har løbende overvåget det afgravede tracé. Der er observeret nyere tids affaldskuler og en del stolpehuller, dog af umiskendelig nyere tids karakter. Der er ikke registreret skjulte fortidsminder, der har givet anledning til yderligere undersøgelser. Bygherrefinansieret undersøgelse. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

Holmen II

ARV 205

Arkæologiske undersøgelser forud for etablering af nye vindmøller ved Holmen mellem Hemmet og Nørre Bork. Her ligger et stort mosebassin og ArkVest vurderede, at der kunne skjule sig bopladser fra jægerstenalder og bondestenalder. For at finde disse blev de kommende

adgangsveje harvet, så flintredskaber skulle blive lettere at opdage. Det er en metode, som vi har anvendt i flere tilfælde, som alternativ til traditionelle udlægnings af søgegrøfter med gravemaskine. Der fremkom dog ikke fund, der viser spor af bosættelse. Projektområdet frigivet. Bygherre: Lemvigegnens Landboforening. Undersøgelse betalt af bygherre. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

ARV 205. Rekognoscering på Holmen af Torben Egebjerg. Der traves gennem de harvede, kommende strækninger for køreveje for at finde flint.

Vådrområdeprojekt Heager Å

ARV 207

Arkæologiske undersøgelser i forbindelse med anlægelse af et stort, nyt vådområde mellem udløbet af Heager Å og Følling Bæk nord for Ringkøbing. Her blev store områder gravet ned i niveau til kote 0, og disse blev efterfølgende rekognosceret for evt. forekomst af arkæologiske fund. Arbejdet blev prioriteret på baggrund af tidligere fund i samme vådområde af et særligt fint lerkar fra dyssetiden, mere end 5000 år tilbage i tiden. Der fandtes gamle strand- og fjordlinjer og gamle moser i afgravningsområderne. Ud over disse iagttagelser fremkom der dog ikke fund, der peger i retning af forhistorisk bosættelse på fladernes kote. Videre undersøgelser fravalgt. Projektområdet frigivet. Bygherre: Ringkøbing-Skjern Kommune. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Fiskbæk

ARV 208

I forbindelse med etablering af regnvandsbassiner i Fiskbæk og Lille Fiskbæk har ArkVest foretaget besigtigelser af de pågældende arealer uden at finde spor af væsentlige fortidsminder på stedet. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Slebsagervej 5, Årre

ARV 209

Forundersøgelse i forbindelse med etablering af jordvarmeanlæg. Anlægget skulle ligge i et lavereliggende område vest for gården. Der blev ikke fundet spor af oldtid. Undersøgelse betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Lene B. Frandsen.

Reberbanen 218a

ARV 218

ArkVest foretog en besigtigelse i forbindelse med en byggesag. Store dele af området var forstyrret af et (nu nedrevet) byggeri. To små søgegrøfter gav ikke anledning til

videre undersøgelser. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

Cykelsti Kærup-Janderup

ARV 226

Der anlægges ny cykelsti fra Kærup til Janderup, og ArkVest foretager løbende kontrol af det afgravede tracé. Kontrollen har endnu ikke givet anledning til registreringer eller yderligere undersøgelser. Bygherre: Varde Kommune. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

Lemvej 2B

ARV 227

Prøvegravning på et topografisk velbeliggende areal, hvor der umiddelbart øst for tidligere er undersøgt to jernaldergruber. Der blev udlagt søgegrøfter på i alt 280 m² og hele byggefeltet blev efterfølgende besigtiget, der fandtes ingen fortidsminder. De to tidligere undersøgte gruber må derfor udgøre tilfældigt anlagt lertagningsgruber, væk fra tilhørende bopladsområder. Bygherre: Mouritz Rahbek. Undersøgelse betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Ny genbrugsplads, Tarm

ARV 229

Prøvegravning, prioriteret ud fra forventning om fund af bopladser og måske spor af jernaldermarker. Afgravning af muldlagt med bæltegravemaskine blev fulgt og arealet målt op. Mod forventning fremkom ingen spor af skjulte fortidsminder. Bygherre: Ringkøbing-Skjern Kommune. Forundersøgelse betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

Strandfogedgården II

ARV 232

I forbindelse med udstykning, har ArkVest foretaget en mindre forundersøgelse af en grund ved Strandfogedgården i Henne. Der blev ikke registreret fortidsminder, der kunne

give anledning til yderligere undersøgelser. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

Gellerupvej 113

ARV 242

Forundersøgelse og arkæologisk overvågning i forbindelse med ny glatbane på Køreteknisk Anlæg i Varde. Der fremkom ingen fortidsminder, og arealet kunne frigives umiddelbart efter endt overvågning. Undersøgelse betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Jens G. Lauridsen.

Strandfogedgården III

ARV 243

I forbindelse med ønske om udstykning, har ArkVest foretaget en mindre forundersøgelse af en grund ved Strandfogedgården i Henne. Der blev ikke registreret fortidsminder, der gav anledning til yderligere undersøgelser. Undersøgelsen betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

Troldhede

ARV 247

I forbindelse med opførelse af ny dagligvarebutik i Troldhede foretog ArkVest forundersøgelse af det højst beliggende område på lokalplanen. Der fremkom ingen fortidsminder, og området blev straks frigivet. Undersøgelse betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Poul Krogh Jørgensen.

Kærgårdvej, Billum

ARV 254

Overvågning af muldafrømning til cykelsti på Kærgårdvej. Der blev ikke gjort fund af fortidsminder i forbindelse med overvågningen. Undersøgelse betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Jens G. Lauridsen.

Ringkøbingvej Cykelsti, Varde

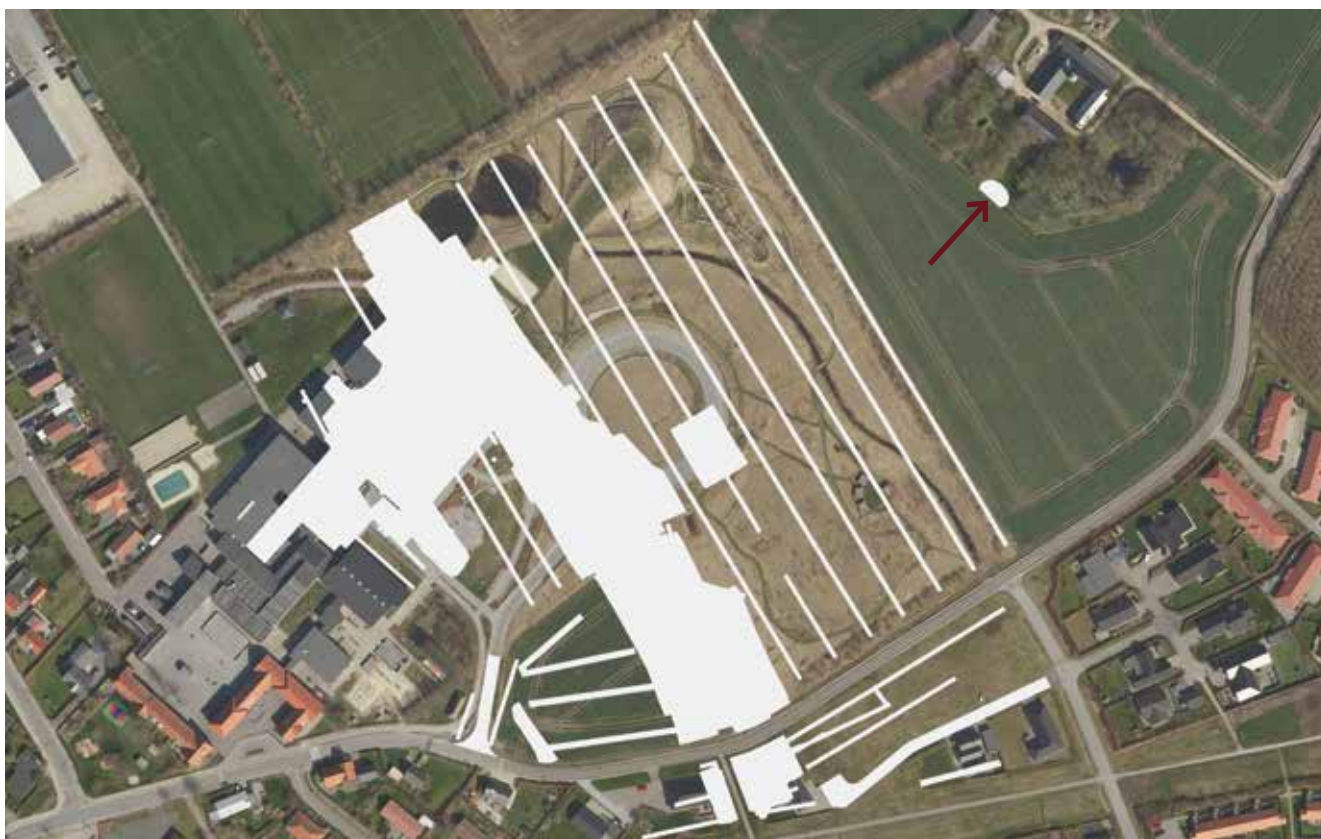
ARV 225

I forbindelse med anlæggelsen af cykelsti langs Ringkøbingvej udførte ArkVest løbende kontrol af tracéet. Det sydligste stykke nærmest Varde, langs med Troldhøjvænget/Troldshøjbakken har ikke givet anledning til videre undersøgelser. Bygherre: Varde Kommune. Arbejdet med kontrol fortsætter i 2018. Udgravningsleder: Lars Chr. Bentsen.

Rindum Nygård

ARV 231

Overvågning af afgravning af muldlag på stedet for en ny, 100 m² stor sø tæt ved den tidligere udgravede rækkegårdsbebyggelse i Rindum. Formålet var at få eventuelle fortidsminder lokaliseret. Ingen spor af oldtid fremkom, kun agerrener og grøfter fra historisk tid. Arealet frigivet. Lodsejer: Kjeld Bak. Undersøgelse betalt af ArkVest. Udgravningsleder: Torben Egeberg.

ARV 231. Den nye sø nordøst for de tidligere udgravningsområder i Rindum.

- Arkæologiske udgravninger
- Forundersøgelser uden fund

